

SZABÓ PÁL CSABA

ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐVÁLASZTÁSOK SZEPESE MEGYÉBEN 1910-BEN

„Szepesség a nemzetiségi együttműködés, a béke és megbecsülés tartományaként írta be nevét három nemzedék emlékezetébe. Magyar, szlovák és német barátkozás, egybefonódás és patriotizmus sehol ebben az országban nem fejlődött ki oly őszintén, oly elementáris természetességgel, mint itt... valami rejtélyes egyensúly éltette tudatunkban a régi ország legészakibb vármegyéjét. Egyensúly, amelynek tartósságát és biztonságát talán épp az a sokféle népi és nemzeti kavargás idézte elő, amelyről a Szepesség annyira nevezetes.”

„... úgy szólok Önökhöz, mint az angol hadvezér szólott katonáihoz, midőn őket csatába vezette! Anglia elvárja — mondta — hogy mindenki megteszi a haza iránti kötelességét! Én azt mondom: Magyarország elvárja, hogy az iglói választó kerület megteszi a haza iránti kötelességét.”

KHUEN HÉDERVÁRY KÁROLY

„... az egész választási küzdelem olybá tűnt nekem, mint a klerikális pálinka és a liberális sör közötti nagy viadal.”

SZALATNAI REZSŐ

BALÁZS BÉLA

1

Az ezerkilencszáztizes esztendő elején — a koalíciós kormányzás negyedik évében — a politizáló közvélemény számára nyilvánvalóvá vált, hogy a Wekerle kormány megbízatásának utolsó szakaszába érkezett. A koalíció programozott — és ekkoriban már alig rejtethető — terméketlenségét megszüntetni kívánó akciók, egymás után kudarcba fulladtak. A koalíciós pártok nézőpontjából a politikai helyzet súlyosságát a következő tényezők állandósították:

1., A függetlenségi mozgalom aktivitásának gazdasági szférába való áthelyezési kísérlete („harc az önálló bankért”) jónéhány vargabetűt leírva, nem csupán az érdekelt gazdasági és politikai körök támogatását veszítette el, hanem a képviselőház legnagyobb pártjának a Függetlenségi pártnak a bomlási folyamatát is meggyorsította, felerősítette és nevesítette.

2., Az annexiók válság lezárulását követően, egy minden addiginál merevebb és határozottabb hadügyi vezetéssel szemben a koalíció számára katonai kérdésekben nemzeti engedmények elérésének az esélyei a minimálisra csökkentek.

3., Nem vezettek eredményre a 48 és 67 hagyományos közjogi ellentétét és frusztráltságát oldani és meghaladni kívánó — s egyébként a koalíció számára logikusan fő menekülési útvonalnak felismert — fúziós tárgyalások a koalíció két fő ereje a Függetlenségi párt és az Alkotmánypárt között.

4., A legnagyobb tömegeket megmozgatni képes, és a Bécs felé irányuló magyar politika számára mindinkább a legfontosabb tényezőknek számító szociáldemokraták és

nemzetiségiek, 1910-ben egyöntetűen és fokozódó harciasággal rendre a koalíció ellen foglaltak állást.

Az irányító funkcióit elvesztő és felszámoló, tömegbázisát megtizedelő koalíciós kormányzat által teremtett politikai vákuumban a kezdeményezés törvényszerűen és kiszámíthatóan a Nemzeti Társaskörben gyülekező jól szervezett, kiváló kapcsolatokkal rendelkező, higgadtan visszafogott régi szabadelvűek, és személyszerint a nagy visszatérő Tisza István kezébe ment át.

A koalíció leváltásában tulajdonképpen Tisza egyéni politikai időszámítása és helyzetértékelése volt a mérvadó. Tisza 1909 novemberében, a király kormányalakítási megbízását saját személyére nézve időszerűtlennek tartotta és azt egyértelműen elhárította, majd az év végén Lukács László designált miniszterelnök kabinetalakítási terveit továbbra is fenntartásokkal és tartózkodással fogadta, sőt amikor a Lukács-kormány megalakulása már-már küszöbön állott, Lukács Lászlókkal kapcsolatban „az aktív politikába belesodort barátokról” beszélt és a leendő kormánytagokat gyakorlatilag eltanácsolta a Nemzeti Társaskör látogatásától. Tiszák valamikor 1910 január elején döntöttek úgy, hogy a politikai helyzet megérett Ferenc József új jelöltjének Khuen-Héderváry Károlynak a támogatására. Khuen Héderváry immár a Tisza-csoport bizalmát is bírva, 1910 január 17-én a Ferenc Józseftől hat nappal korábban nyert felhatalmazás alapján, bejelentette a koalíciót felváltó új, gyakorlatilag hivatalnok-kormány megalakulását. Khuen-Héderváry a miniszterelnökség mellett a belügy-, a horvát- és a király személye körüli minisztérium vezetését is magánál tartotta. A kabinet tagja volt még a konfliáns széleskörben jelentékeny népszerűségnek örvendő Hazai Samu tábornok (honvédelmi minisztérium), a főrendiházban feltűnt agilis gr. Serényi Béla (földművelésügyi minisztérium), szakterületének egyik legnagyobb tekintélye Hieronim Károly (kereskedelempolitikai minisztérium), a száraz és szenvedélytelenül tehetséges Lukács László (pénzügy minisztérium), a radikális politikai nézeteiről elhíresült Székely Ferenc koronaügyész (igazságügyi minisztérium) és március 1-től, a trónörökös által exponált gr. Zichy János (vallás és közoktatási minisztérium).

Tiszák megjelenése és a szabadelvű kormány megalakulása a századeleji parlamenti és pártpolitikának új fejezetét nyitotta meg. A régi hatvanhetesek majd fél évtizedes hallgatás után újra a nyilvánosság elé léptek, a koalíciós évek alatt eltávolodottak pedig sorra tették hűségnyilatkozataikat az új kormánypolitika mellett. Január 14-én maga Andrassy Gyula az Alkotmánypárt elnöke nyilatkozott Tisza mellett: „Beláttam, hogy Tisza Istvánnal szemben tévedtem; sajnálom, hogy ellene foglaltam állást; neki volt igaza és én követni fogom Tiszát úgy is mint közkatona”¹

A függetlenségiek számára Tisza és a szabadelvűek újbóli színrelépése szinte reflexszerűen ismét fontossá tette az összefogás keresését. A Kossuth párt és a Justh párt között megindultak az újraegyesülés lehetőségeit kipuható tárgyalások. Január 21-én a koalíció fénykorát idéző pártközi értekezletet hívtak össze, amelyen stratégiát dolgoztak ki a Khuen-kormány parlamenti fogadtatásáról. Az értekezleten a kormánypártok minden jelentős vezető embere képviseltette magát, Wekerle Sándortól, Apponyi Alberten és

¹ Az Újság. 1910. január 14. 3. oldal.

Holló Lajoson át, Nagy Györgyig. Az új kormány megítélését illetően azonban nem sikerült egységes álláspontot kialakítani. Andrassy jogi érvekkel és jogi értelemben elfogadta a Khuen-kormány létrejöttének alkotmányosságát feltéve, ha az azonnal feloszlítja az országgyűlést és új választásokat ír ki. Mindazonáltal, tette hozzá Andrassy, „biztos, hogy egy ilyen kormány Angliában például nem volna parlamentárisnak nevezhető”². Andrassy értékelését az Alkotmánypárt többsége elfogadta, s ennek alapján hajlandónak mutatkozott a kormány számára az indemnitást is megszavazni.

A koalíció másik hatvanhetes tagjának a Katolikus Néppártnak a helyzetét az tette nehezzé, hogy a Khuen-kormány megalakulása egybeesett a párt belső erőviszonyainak radikális átalakulásával. A kereszténydemokrácia és a katolikus ortodoxia párton belüli rivalizálásának felerősödése a Néppárt akcióképességét nagyban csökkentette. A Néppárt egyfelől a régi harcos jelszavakat ismételte meg („a néppártiak felháborodással utasították vissza azt az inzultust, mely az által érte a magyar keresztény társadalmat, hogy a kultuszminiszteri székbe oly notórius szabadkőműves került, mint Székely.”³), másfelől a gyakorlati pártközi együttműködésben — főleg Zichy János kultuszminiszteri kinevezése után — a szenvedélyek csökkentésére és a koalícióból való rendezett kihátrálásának biztosítására törekedett.

A két függetlenségi párt közeledését a Justh párt gyors radikalizálódása lassította le majd fordította az ellentétébe. Míg Justh Gyula ekkoriban a szociáldemokraták és a nemzetiiségiék egyetlen parlamenti tárgyalópartnereként járta az országot, a Kossuth-párt többsége január közepén már Tiszáék felé kezdett tájékozódni, s ezzel együtt előtérbe került egy Kossuth—Andrassy—Apponyi—Tisza kombináció, mint a kibontakozást segítő új politikai szövetség csírája.

Január 24-én a kormány parlamenti bemutatkozását a közvélemény felfűtött várakozása ellenére — a bemutatkozó ülésre már napokkal korábban minden parlamenti belépő elfogyott — egy erősen megdolgozott és megszelídített koalíció fogadta. A Justh párton kívül senki sem készült az 1905—1906-oshoz fogható politikai küzdelemre. Justh viszont a miniszterelnök minden párthoz eljuttatott, kiegyenlítőnek szánt udvarias felkérésére („... hétfőn úgyszólván egész Európa figyelme a magyar parlamenten lesz, mondhatni érettségi vizsgát tesznek a parlamentarizmusból...”⁴) kíméletlen választ adott: „A kormány programját és küldetését én nemzetellenesnek tartom és azért, hogy a bizalmatlanság milyen formában nyer kifejezést én nem felelek.”⁵

A képviselőházban a Justh párt vezetésével megindult a kormány elleni támadás. Az alaphangot a megszokott függetlenségi retorika („udvari kirendelt”, „lakáj”, „itt nincs helye”, „ki vele” stb.) és Justh Gyula szentori hangú előadói beszéde adta meg: „A kormány keletkezése és alakulása teljesen kizárja a bizalom lehetőségét... Ez a kormány

² Az Újság. 1910. január 23. 4. oldal.

³ Az Újság. 1910. január 18. 5. oldal. A kormány megalakulásakor Székely Ferenc az igazságügyi mellett néhány hétig a vallási és közoktatásügyi tárcát is vezette.

⁴ Az Újság. 1910. január 23. 4. oldal.

⁵ Az Újság. 1910. január 23. 4. oldal.

épen úgy nem tekinthető független, parlamentáris és felelős kormánynak mint a hogy nem volt annak tekinthető a Fejérvár-kormány.”⁶

Január végén a kormány figyelme a parlamenti küzdelmekről a közigazgatási apparátus és a vármegye felé fordult. A koalíciós érában szerepet vállalt megyei politikuskokkal szemben a kormány feltűnő engedékenységet tanúsított. A főispáni kinevezéseknél nem törekedett feltétlenül személyi változtatásokra. A háttérben zajló intenzív politikai alkukra utalt, hogy Csáky Albin a szabadelvű politika nagy öregje az alkotmánypárti főispánoknak gyakorlatilag felajánlotta hivataluk megtartásának lehetőségét.⁷ Khuen-Héderváry büszkén jelentette ki, hogy míg Fejérvárnak 1905-ben alig sikerült valamirevaló politikust megnyernie a megyékben, „neki azonban tömegesen ajánlkoznak”.⁸ Khuen-Héderváry kitarással és ügyes politizálással néhány hét alatt megfordította a vármegyék hangulatát. A még ellenálló megyék politikai bázisa érezhetően kisebb lett. A kezdeti, koalíció melletti megyei elkötelezettséget (Zala és Szatmár az újonnan kinevezett főispánoknak a megyeházán még lakást sem volt hajlandó biztosítani), a legtöbb esetben — párhuzamosan a megyei közgyűlések egész országban jellemző politikai irányváltásával — zavart visszavonulás követte. Február elejéig a törvényhatóságok elsöprő többsége az új kormány megalakulását legalábbis tudomásul vette. Pest megyében, ahol Prónay Dezső vezetésével sikerült újraéleszteni az 1905-ös megyei alkotmányvédelmi bizottságot, február elején — a szabadelvű képviselők tömeges közgyűlési megjelenésének köszönhetően — már nem tudták elfogadtatni a kormány törvénytelenységét kimondó vármegyei határozatot. A koalíciós képviselők is érezték a közvélemény lassú változását: „A kerületekből olyan mandátumokra is pénzt kérnek, a melyekért a múlt választáson Kossuthnak egyetlen névjegye is elég ellenérték volt.”⁹ Mindenesetre az átrendeződések a politikát és a pártszerkezetet olyan mélységben érintették, hogy a változások pontos nagyságát, kiterjedését és hatását ezekben a hetekben a pártok még nem voltak képesek megítélni.

Ebben az átalakuló és többértelmű politikai helyzetben érkezett meg a Szepes megyei, iglói választókerület megüresedésének a híre. Bartsch Gusztáv iglói gazdasági tanácsos, Szepes vármegye törvényhatósági bizottságának, az országgyűlés kivándorlási bizottságának a tagja, január 24-én az országgyűléshez frott levelében betegségére hivatkozva lemondott képviselői mandátumáról.¹⁰ Bartschot alig néhány hónappal korábban a Kossuth párt színeiben választották meg az iglói időközi választáson. Megválasztása egyhangú volt, mivel ellenjelöltje a néppárti Dömötör Mihály az utolsó pillanatban visszalépett a választástól.¹¹ A koalíció részéről a megüresedett iglói kerületben a nem túl jó szónok hírében álló Justh-párti Batthyány Pált jelölték, a szerveződő kormánypárt viszont úgy

⁶ Képviselőházi Napló 1906. XXVI. kötet 89. oldal.

⁷ Az Újság. 1910. január 23. 5. oldal.

⁸ Az Újság. 1910. február 1. 3. oldal.

⁹ Egyetértés. 1910. február 3. 3. oldal.

¹⁰ Képviselőházi Napló. 1906. XVI. kötet. 81. oldal. A lemondás után alig két héttel Bartsch Gusztáv családi birtokán a Szepes megyei Edősfalván 1910. február 8-án elhunyt.

¹¹ „A visszalépésnek oka az, hogy Kern Gyula márkusfalvi plébános és Hajdúsák Máté iglói vikárius Bartsch Gusztáv függetlenségi jelöltet támogatja.” Az Újság. 1909. október 19. 2. oldal.

döntött, hogy a Szepes megyei választást erőfelmérésre, visszatérésének országos demonstrálására használja fel. Ennek megfelelően az iglói kerületben a kormánypárt egyik legelismertebb politikusát, Tiszának gazdasági ügyekben első számú tanácsadóját, Hieronim Károlyt indították.

Az ország figyelme a Szepesség felé fordult.

2

A Szepesség, és az ezzel majd minden vonatkozásban azonos Szepes megye, a történelmi Magyarországnak talán a legváltakozatosabb földrajzi és kulturális attribútumokkal bíró önálló kistája volt. A kortársak által „magyar Svájcnak” kívánt és nevezett Szepesség rendkívül kedvező természetföldrajzi határokkal rendelkezett. A vármegyét északon — ahol határa egybeesett az államhatárral — a Dunajec folyó és a Pienini hegység, keleten a Branyiszközi és a Lőcse-Lublói hegység, nyugaton a Magas-Tátra, a Bialka és a Fekete-Vág, délen a Gömör-Szepesi Érhegység, az Alacsony-Tátra, a Vág és a Gölnic patak határolta el jól felismerhetően a környező területektől. A megye az ország legmagasabb vidékei közé tartozott. Az ország legmagasabb pontja a megye területén volt (Gerlachfalvi-csúcs = 2633 m), de a Szepesség legalacsonyabb területének magassága is (Hernád-Gölnic torkolat = 288 m) jóval meghaladta a magyarországi síkvidéki átlagokat. A megye fővölgyeinek tengerszint feletti magassága 400—900 m között változott, a megye területére jellemző dél-nyugat — észak-kelet irányú hegyláncok 1000—1200 m magasságban húzódtak. A Szepesség vízrajzát négy nagy folyó határozta meg. A Dunajec, a Poprád, a Hernád és a Gölnic völgyében alakultak ki elsősorban a településre és a gazdálkodásra kedvező feltételek.

Az 1910-es népszámlálás szerint a megyében 172867-en éltek, így az egy négyzetkilométerre vetített alig több mint 47 lakossal a megye a legritkábban lakott törvényhatóságok közé tartozott. A megye lakosság száma a dualizmus időszakában gyakorlatilag stagnált. 1900—1910 között alig fél százalék volt a növekedés, de 1881-hez képest egyenesen csökkent a lakosság. 1910-ben a népesség 56,2 %-a szlovák anyanyelvűnek, 7,1 %-a ruténnek vallotta magát, a német anyanyelvűek száma a korábbihoz képest erősen csökkent (22,2 %), a magyaroké némileg emelkedett (10,8 %).¹²

A Szepesség az ország legurbanizáltabb vidékei közé tartozott. Városias jellegű települései még a század elején is regionális jelentőséggel bírtak. Iskolahálózata a legjobbak közé tartozott. A megye területén 12 polgári iskola, egy-egy felsőbb leányiskola és felsőkereskedelmi iskola, négy gimnázium és egy főreáliskola fogadta az ország távoli vidékeiről is a diákokat.

A választási törvények intencióinak megfelelően a magyar választási rendszer a helyi közigazgatás határozott közreműködésével számolt. A magyarországi választókerületek alapvetően a megyei közigazgatási beosztásra épültek, illetve abból indultak ki. Ennek

¹² Magyar Statisztikai Évkönyv. 1913. 20—21. oldal.

megfelelően választókerületeket törvényhatósági hatáskörön belül hoztak létre, arra törekedve, hogy a kerületi beosztás illeszkedjék a hatályos közigazgatási beosztáshoz. „Fontos irányelv... hogy egyes főszozolgabírói járások területe ne tördeltessék szét nyomós okok nélkül több választókerületbe, és hogy a körjegyzőségek községei lehetőleg ne választásának el egymástól választókerületi beosztás tekintetében.”¹³ Szepes vármegyében a század elején nyolc járás működött.¹⁴ A megye vezérjárása a lőcsei volt. Itt székelt a főispán, a teljes vármegyei közigazgatás, a királyi törvényszék, a járásbíróság, a tanfelügyelőség, a pénzügyigazgatóság, a telekkönyvi-, adó- és államéptészeti hivatalok. Lőcsén állomásozott egy közös gyalogezred három zászlóalja, és felállításra került egy csendőrszárnyparancsnokság.

A vármegyét a fejlett dél és a fejletlen észak megosztás jellemezte. A két nagy területű északi járás (a lublói és a szepesófalui) a vármegye túlnyomórészt mezőgazdasági területeit, a déli járások az iparosodottabb, városias jellegű területeit foglalták magukban.

A Szepesnek juttatott hat választókerület a vármegyének kiemelt politikai helyzetet biztosított. A hasonló nagyságú vármegyék minden esetben kevesebb képviselőt küldhettek a magyar parlamentbe. Például a század elején a 178000 lakosú Komárom megyének vagy a 235000 lakosú Bereg megyének csupán négy mandátum jutott. A választópolgárok számához viszonyítva is egyértelmű volt Szepes megye kedvező helyzete. A megyében egy választókerületre átlagosan 3158 szavazó jutott, míg ugyanez a szám Komáromban 5607, Szatmárban 4037 volt. Amikor az 1910-es években napirendre került a választókerületi beosztás racionalizálódása és több vármegye jelentős pozíciókat veszített, Szepes minden szóhajóhető gazdasági, politikai érv ellenében tartotta korábbi kivételezettségét. „A változott helyzet, különösen a forgalmi viszonyok átalakulása Szepes népét eléggé háttérbe szorították, s mai erőviszonyai épen nem mutatják több százados kultúrmunkájának kellő érvényesülését. A mai erőviszonyok alapján nem is lehetne szó a hat kerület fenntartásáról. Úgy hiszem azonban, hogy ez a háttérbeszorulás csak időleges, s ha a Szepesség nem is tudja többé gazdasági és kulturális jelentőségének azt a mértékét visszaszerezhetni aminek a múltban örvendett, mostani stagnációjából lassan kibontakozhatik mert helyzete máris javulóban van.”¹⁵

A választókerületek számát megállapító 1877. évi X. tc. hatnál több választókörzetet csupán négy törvényhatóság számára engedélyezett.¹⁶ A törvény az engedélyezett kerületek megyén belüli felosztásának módját és mikéntjét az illetékes megyei közgyűlésekre, ezzel a helyi politikai viszonyok alakulására bízta. A Szepes megyei választókerületi beosztás a nyolc közigazgatási járásból hat választókerületet alakított ki. A szepesófalui járást megosztotta a késmárki és ólublói kerület között, a szepesválljait pedig beolvastotta a lőcsei választókerületbe. A megyei választókerületi beosztás így kezezt figyelembe

¹³ Képviselőházi Irományok 1910. XXXVIII. kötet 28. oldal.

¹⁴ 1. Lőcsei, 2. Iglói, 3. Késmárki, 4. Szepesszombati, 5. Gölnicbányai, 6. Szepesválljai, 7. Lublói, 8. Szepesófalui.

¹⁵ Képviselőházi Irományok 1910. XXXVIII. kötet 58. oldal.

¹⁶ Nevezetesen Pest, Torontál, Arad és Szatmár megyékben. Képviselőházi Irományok 1875. XVI. kötet 136–138. oldal.

venni történelmi, gazdasági és népességi szempontokat. A kerületek között nagyobb területi aránytalanságok nem alakultak ki, a hagyományosan összetartozó vidékek — mint a szepesi Magura vagy a Gölnic völgyének német etnikumú bánya, ill. ipari körzete — egy választókerülethez tartoztak. Az időközben szükségessé vált kerület—arányosítási teendőket a megyei közgyűlés persze időnként igyekezett óvatosan összekapcsolni politikai szempontokkal is. Így került a századforduló után az ólublói kerület választási szempontból óriás-, politikai szempontból megbízhatatlan települése Szepesjakabfalva, a megye központjába, a lőcsei kerülethez (A falu 1910-ben 232 választóval egymaga több választót állított ki, mint az ország jónéhány kisebb teljes választókerülete).

A mindenkori kormányzati politika számára azok a kerületek voltak a kedvezőbbek, amelyekben a választópolgárok nagy része egy helyen összpontosult és kapcsolatban állt valamilyen formában az állami, vármegyei vagy helyi közigazgatással. Ezeken a helyeken a választások felügyeletére a hivatali és egyéb befolyásolásra is nagyobb tér nyílt. Ebből a szempontból Szepes megyében két centrális kerületet (a lőcseit és az iglóit, ahol is a választók 25—30 %-a a kerületet székhelyén lakott) és két széttagolt kerületet alakítottak ki (a szepesszombatit és az ólublóit, ahol a választók 3—4 %-a lakott a kerületet székhelyén), a gölnicbányai és a késmárki kerület pedig átmenetet képezett a kettő között.

Választójog és választási földrajz Szepes megyében 1910-ben¹⁷

	Összes választó	Régi jog	Föld	Ház	Jövedelem	Értelmiség
<i>Lőcse</i> választókerület	2265	15	1500	102	434	214
választási székhely	562	—	56	83	311	112
a székhely választóinak aránya a kerület összválasztóihoz képest	25 %	0 %	4 %	81 %	72 %	52 %
<i>Gölnicbánya</i> választókerület	1767	12	638	55	918	144
választási székhely	212	12	7	16	140	37
a székhely választóinak aránya a kerület összválasztóihoz képest	12 %	100 %	1 %	29 %	15 %	26 %
<i>Igló</i> választókerület	2139	1	1223	141	537	231
választási székhely	679	1	46	126	368	134
a székhely választóinak aránya a kerület összválasztóihoz képest	32 %	100 %	4 %	89 %	69 %	58 %

¹⁷ Štátný Oblastný Archív Levoča SŽ ÚVV Zoznamy voličov (Választási névjegyzék). Gelnica, Levoča, Sp. Nová Ves, Sp. Sobota, Kežmarok, St. Ľubovna. Kart. 2000.

<i>Szepesszombat</i>						
választókerület	2674	61	2139	15	305	154
választási székhely	100	8	14	—	60	18
a székhely választóinak aránya a kerület összválasztóihoz képest	4 %	13 %	1 %	0 %	20 %	12 %
<i>Késmárk</i>						
választókerület	2647	19	1955	61	413	199
választási székhely	405	2	24	41	254	93
a székhely választóinak aránya a kerület összválasztóihoz képest	15 %	11 %	1 %	67 %	59 %	47 %
<i>Ólubló</i>						
választókerület	2891	3	2564	8	140	176
választási székhely	114	2	28	6	41	37
a székhely választóinak aránya a kerület összválasztóihoz képest	4 %	67 %	1 %	75 %	29 %	21 %

A választókerületi székhelyek mellett néhány településen — elsősorban földtulajdon alapján — kiemelkedően sok választót írtak össze. 1910-ben az iglói kerületben Szepesolász (151) és Merény (172), a késmárki kerületben Szepesbéla (211), Leibicz (196), Osztornya (250) és Újbéla (107), a lőcsei kerületben Szepesjakabfalva mellett Szepesváralja (176) adott sok választót. A szepesszombati és az ólublói kerületben nem egy településen több szavazót írtak össze mint a választókerület székhelyén. A szepesszombati választókerületben Poprádon 172, Szepesvéghelyen 167, Felkán 157, Hernádfaluban 138, az ólublói kerületben Szepesmindszenten 141, Berkenyéden 140, Szepesófaluban 136, Szepesmátyásfalván 130, Frigyesvágásán 117 választójoggal rendelkező polgár szerepelt a névjegyzékeken.

Az 1910-es képviselőválasztások első megyei eseménye a szokásos központi választmányokat eligazító belügyminiszteri körrendelet volt. Tulajdonképpen ettől az időponttól számíthatjuk a megyei választási gépezet beindulását. Az 1909. február 16-án kiadott körrendelet az általános választási utasításokon túl, három szempontra hívta fel a központi választmányok figyelmét. Kiemelte a választmányi ülések határozatképességének biztosítását és jegyzőkönyvvezetésük pontosságának szükségességét. A választói névjegyzékek pontos kitöltésére vonatkozóan a belügyminiszter megállapította, hogy az 1909-es „névjegyzékek nagy részét ez évben is azért kellett visszaküldenem, mert azokban a választók életkorának feljegyzésére szolgáló rovatok pontosan nem töltettek ki, sőt sok esetben ezen rovatok oldalszámra egész községeket illetőleg hagyattak üresen.¹⁸

A körrendelet megerősítette a névjegyzékek összeállítására vonatkozó viszonylag új határidőket. Az 1874-es választójogi törvény ugyanis oly módon rendelkezett, hogy „a névjegyzék évenkénti kiigazítására szükséges intézkedéseket a központi választmány minden év május hava első napjaiban köteles megtenni, az összefró küldöttségek pedig a

¹⁸ Štátny Oblastný Archív Levoča. SŽ Ústredný Volebný Výbor, Spisy 1910. Kart 1939. 19756/1909-I.a BM számú rendelet.

kívánt kimutatásokat oly időben fejezik be, hogy a központi választmány ezen kimutatások alapján a névjegyzék összeállítását minden év június 15-én megkezdhesse.¹⁹ Ehhez képest — a névjegyzékekkel kapcsolatos felülvizsgálati lehetőségek bővülésével összefüggésben — az 1899. évi XV. tc. a névjegyzékek összeállításának és kiigazításának határidőit két hónappal előrébb hozta.²⁰

A törvényi rendelkezéseknek és a belügyminisztériumi körrendeletnek megfelelően, Szepes vármegye központi választmánya 1909. március 2-án ülést tartott. A választmány összetétele természetesen a koalíciós viszonyokat tükrözte. A kilenc választmányi tag mellett Újfalussy Brunó vármegyei főjegyző látta el a jegyzői teendőket, dr Neogrady Lajos alispán pedig elnökölt. Az ülés feladata volt a névjegyzékek kiigazítását végző bizottságok megalakítása. A viszonylag kis presztízzsel és a politikai érdekérvényesítés kevés lehetőségével rendelkező bizottsági tagság nem jelentett túl nagy vonzerőt a megyében. „A kiigazító küldöttségek megalakítása évről-évre nagyobb akadályokba ütközik azért, mert a szerény anyagi viszonyok között élő tagok nagyobb része az idő- és pénzál- dozattal kapcsolatos megbízatást csak kivételesen hajlandó elfogadni.”²¹

A megye minden választókerületében két-két küldöttséget alakítottak, a lőcsei kerületben „Szepesjakabfalva távoli fekvése miatt”²² három bizottságot. A központi választmányok számára a kiigazító bizottságok számának tetszőleges növelését — az 1874-es választójogi törvénnyel szemben — az 1876. évi XVIII. tc. tette lehetővé, amely kimondta, hogy „a választók névjegyzékének évenkénti kiigazítására a központi választmány évenként minden választókerületre nézve három tagból álló egy vagy a szükséghez képest több küldöttséget választ”²³

„A szükséghez képest” létrehozott külön kiigazító küldöttségek fokozott mértékű ellenőrző tevékenysége — az éppen aktuális politikai érdekek mentén — gyakran pártpolitikai felhangokat is kapott. A kiigazító küldöttségek elnökei az 1874. évi XXXIII. tc. 21. paragrafusának értelmében a számukra illetékes járási főszoigabíró vagy polgármester előtt esküt tartoztak letenni. A központi választmány az első esküről szóló jegyzőkönyvet március 9-én Késmárkról kapta meg, ahol „a késmárki választókerület 1-ső küldöttségébe elnökül Beck Ede késmárki lakos választván meg, megjelent Késmárk szab. kir. város polgármestere előtt és kérte az előírt eskü kivételét. A kérelemnek hely adatván Beck Ede késmárki lakostól az ... eskü szabályszerűen kivétellett, illetve Beck Ede ezen esküt a polgármester előtt letette.”²⁴

Az eskü letétele után az elnökök feleskették a bizottsági tagokat, majd meghatározták azokat a napokat, amelyeken a megye nagyközségeiben és körjegyzőségi székhelyein az összeírás meg fog történni. Ezeket a határnapokat a településeken legalább nyolc nappal korábban a községi előljárárság útján a központi választmány tartozott kihirdetni. A kiiga-

¹⁹ Magyar Törvénytár. 1872—74. 321. oldal. 1874. évi XXXIII. tc.

²⁰ Magyar Törvénytár 1899. 82. oldal. 1899. évi XV. tc. 145. paragrafus.

²¹ Štátny Oblastný Archív Levoča. ŠZ Ústredný Volebný Výbor, Spisy 1910. Kart 1939. 11/kpv. 909.

²² Szepesi Lapok. 1909. március 11. 3. oldal.

²³ Magyar Törvénytár 1875—76. 425. oldal. 1876. évi XVIII. tc. 1. paragrafus.

²⁴ Štátny Oblastný Archív Levoča. ŠZ Ústredný Volebný Výbor, Spisy 1910. Kart 1939. 22/909. eln.sz.

zító küldöttségek munkájuk során szabadon megtekinthették és használhatták a korábbi választói névjegyzékeket, az egyenes adó községi főkönyveit, a földadó- és tagosítási telekkönyveket. A névjegyzékek kiigazításához szükséges ún. rovatos íveket központilag még február 23-án kapta meg Budapestről a vármegye.²⁵

1899 óta a kiigazító küldöttségek a választói névjegyzékre újonnan felvettekről és a névjegyzékből kihagyottakról is községenként listát tartoztak készíteni²⁶. Külön figyelmet fordítottak a választójogosultság elvételével kapcsolatos esetekre. Ilyenkor a küldöttség az érintettet a községi eljáróság útján írásban értesítette. A Szepes megyei központi választmány ezekkel az intézkedésekkel összhangban felhívta a figyelmet arra, hogy "a kihagyottak ne csupán a kihagyás tényéről értesüljenek, hanem annak oka felől is tájékoztassanak."²⁷

A kiigazító bizottságok megyei földadócenzussal kapcsolatos munkálataikhoz megkapták „A szepesvármegyei volt úrbéres községekben a legkevesbé megrótt 1/4 úrbéri telek adójának valamint az úrbériséggel nem bírt községekre az e tekintetben irányadónak kijelölt szomszéd községek kimutatása” című mellékletet. A magyar választási rendszer legkövetkezetlenebb és legtöbb visszaélésre módot adó része a földadóval és földtulajdonnal megszerezhető választói jog szabályozásával kapcsolatban alakult ki. A választójogi törvény rendelkezései szerint „választói joggal bírnak azok, kik nagy- és kisközségekben úrbéri értelemben vett 1/4-ed telket vagy ezzel hasonló kiterjedésű birtokot kizáró tulajdonul bírnak... ha pedig valamely községben úrbériség nem létezett, a legkevesbé megrótt 1/4-ed úrbéri telek a szomszédságban fekvő azon községből veendő, melyben a föld értékére befolyással bíró viszonyok a kérdésben forgó község viszonyaihoz leginkább hasonlóak”.²⁸

A törvényi rendelkezések következtében a földadó alapján megszerezhető választójog tekintetében a legnagyobb különbségek alakultak ki az országban. Azzal pedig, hogy az úrbéri rendezésből kimaradt községekben a földadócenzus, „a föld értékére befolyással bíró viszonyok” megállapítását ezzel a földadó tulajdonképpeni értékének meghatározását magyarán a választójogosultság kiterjedtségét az alispánra bízta,²⁹ az önkényes értelmezések tömegét tette lehetővé és vonta maga után.

Szepes megyében a földadócenzus értékeit az 1899. évi XV. tc. utasításai szerint 1900. március 6-án tette közzé az alispán vezetésével ülésező központi választmány. Ezek alapján a földadócenzus a megyei választókerületekben a következő szélső értékeket produkálta: a gölnicbányai kerületben Szlovinka-Felsőn 3 K 38 f, Kluknon 7 K 52 f, a lőcsei kerületben Répás-Alsón 2 K 48 f, Mindszenten 16 K 82 f, az iglói kerületben Matejoczon 3 K 52 f, Olcznón 12 K 94 f, a szepesszombati kerületben Stólán 2 K 86 f, Izsákfaluban 9 K 56 f, a késmárki kerületben Oszturnyán 2 K 30 f, Tótfaluban 6 K 88 f,

²⁵ Štátny Oblastný Archív Levoča. SŽ Ústredný Volebný Výbor, Spisy 1910. Kart 1939. 26608/1909. 1-a. BM.

²⁶ 1899. évi XV. tc. 144. paragrafus.

²⁷ Štátny Oblastný Archív Levoča. SŽ Ústredný Volebný Výbor, Spisy 1910. Kart 1939. 11/kpv. 909.

²⁸ Magyar Törvénytár 1872—74. 314—315. oldal 1874. évi XXXIII. tc. 4. paragrafus.

²⁹ 1899. XV. tc. 143. paragrafus.

a lublói kerületben Helivágáson 1 K 30 f, Ómajorban 5 K 64 f. A választójogi törvény módosításának rendelkezése szerint a földadóminimumok megállapításai „mindaddig érvényesek míg az azok alapjául vett földadókataszter változatlanul fennáll”³⁰.

A kiigazító bizottságok 1909. április 5-ig minden kerületben elvégezték a névjegyzékek revízióját. A központi választmány április 15-i ülésén a küldöttségek eljárását megvizsgálta, a választók életkorában beállott változásokat átvezette és elrendelte az ideiglenes névjegyzékek közzétételét. A névjegyzéket a kihagyottak külön listájával együtt az egész vármegyére vonatkozóan Lőcsén az alispáni irodában, a városokra és a nagyközségekre nézve helyben, a kisközségek névjegyzékét pedig a körjegyzőségi székhelyeken tették közzemlére. A központi választmány a névjegyzékek felülvizsgálati módzatait bemutató háromnyelvű (magyar, német, szlovák) hirdetményt szerkesztett és fogadott el, amelyet a megye minden településén kiragasztottak. A névjegyzékeket május 5. és 25. között minden nap 8—12-ig a községi előljáróság egy tagjának jelenlétében mód volt megtekinteni, majd délután 2—6 között lemásolni. A névjegyzékekre vonatkozó fellebbezéseket május 5. és 15. között, a fellebbezésre vonatkozó észrevételeket május 16. és 25. között volt mód benyújtani az illetékes előljáróságokhoz, amelyek aztán május 25. után jelentéseiket eljuttatták a központi választmányhoz. Ezek a jelentések nem kizárólag a benyújtott fellebbezések tényét állapították meg, hanem gyakran már az érintett előljáróság állásfoglalásait is tartalmazták. A megye legnagyobb városában Iglón az 1910-es névjegyzékhez egyetlen fellebbezést adtak be, dr. Nosz Gyula iglói ügyvéd részéről. Az iglói polgármesterhelyettes a fellebbezés bejelentésével egyidejűleg a fellebbezés indokaival kapcsolatban is állást foglalt: „... felszólamló Iglón letelepedési szándékát a városi hatóságnál személyesen bejelentette és Iglón tényleg ügyvédi irodát nyitott, mely irodához Iglón állandó lakást is bérelt ki.”³¹ 1909-ben a központi választmányhoz összesen 13 névjegyzékkel kapcsolatos panasz érkezett, ami a névjegyzékben szereplők töredékét jelentette.

A vidékről beérkezett jelentések alapján a központi választmány június folyamán a vitás esetek egy részében végzettség, lakóhely, jövedelem, névazonosság ügyekben adatközlést rendelt el. Igazán komoly, a Kúriáig eljutó fellebbezés 1909-ben az egész vármegyében csupán kettő akadt. Lám Dezső és Csipkés Albert poprádi határrendőrök felszólaltak a választási névjegyzékből való kihagyásuk miatt, amire válaszul a központi választmány július 2-án határozatot hozott, melynek indoklása szerint „a magyar királyi határrendőrség a magyar királyi csendőrséggel lényegileg azonos feladatot teljesít”, másrészt „a tisztek és altisztek állandóan egyenruhát viselni tartoznak... s így mindazon okok, melyek a hadsereg és a csendőrség tagjainak az országgyűlési képviselőválasztók sorából való kihagyását eredményezték, a határrendőrség tekintetében is hatékonyak.”³²

A két határrendőr július 19-én és 21-én a kir. Kúriához fellebbezett. A Kúria az 1909. október 21-én tartott nyilvános ülésén határozatot hozott, mely szerint a határrendőrség „nem tartozik sem a hadsereg, sem különösen a m. kir. csendőrség állományához, hanem

³⁰ 1899. évi XV. tc. 143 paragrafus Magyar Törvénytár 1899. 82. oldal.

³¹ Štátny Oblastný Archív Levoča. SŽ Ústredný Volebný Výbor, Spisy 1910. Kart 1939. 1175/1909.

³² Štátny Oblastný Archív Levoča. SŽ Ústredný Volebný Výbor, Spisy 1910. Kart 1939. 106/kpv. 1909.

az államrendőrség egyik szervét képezi, minthogy tehát az 1874. évi XXXIII. tczikk 11. paragrafusának 1. pontja szerint az államrendőrségnek csak a legénysége nem gyakorolhat választói jogot,³³ a Kúria Lám Dezsőt, aki rendőrfogalmazóként tiszti állásban működött — a központi választmány döntését megsemmisítve — választójoggal ruházta fel, míg Csipkés Albert esetében, — aki mint rendőrbiztos a végrehajtó közeghez tartozott — megerősítette a szepes megyei határozatot.

A központi választmány a kúriai fellebbezések végeredményét megvárta, majd annak döntését tudomásul véve 1909. november 25-én a „Szepesvármegyei képviselő választók 1910. évi állandó névjegyzékeit véglegesen megállapítottak” mondta ki.

A névjegyzékeket a törvényhatóság pecsétjével az elnök, a jegyző és két választmányi tag aláírásával hitelesítették. A végleges névjegyzékek egy példányát a belügyminiszterhez terjesztették fel, egyet a lőcsei levéltárba küldtek, egyet a választók használatába adtak, egyet pedig az illetékes körjegyzőségekhez helyeztek letétbe.

3

1910. február 4-én Iglóról száz tagú küldöttség érkezett Budapestre, hogy Hieronimyt hivatalosan is felkérje a jelöltség elfogadására. A keleti pályaudvarra érkező iglóiakat tüntető egyetemisták fogadták. A készülő egyetemista demonstrációról a rendőrség már előző nap értesült, így a főkapitány a vonathoz „egy sereg detektívet és rendőrt küldött ki”³⁴ Ennek ellenére az iglóiak abcugolás és záptojásdobálás közepette érkeztek meg a fővárosba. Néhány tüntető joghallgatót, bolti szolgát, magánhivatalnokot a rendőrség őrizetbe vett. Másnap a miniszterelnök az iglóiak tiszteletére a Bristol szállóban nagy fogadást adott. Harmadnap, február 6-án Hieronimy, a küldöttség és a Nemzeti Társaskör számos tagjának kíséretében Iglóra utazott. A Nemzetközi Hálókocsitársaság Igazgatósága elrendelte, hogy a kortesút alkalmával a kassai gyorsvonat étkezőkocsija egészen Iglóig közlekedjen. Hieronimy megérkezését követően, az iglói Bányász szálló nagytermében megtartotta programbeszédét. A beszéd az új kormány kinevezése óta a legkeményebb kritikáját adta a koalíciós kormány tevékenységének. Hieronimy a koalíciót a közigazgatás veszélyes átpolitikálásával, az osztrák—magyar vámszövetség megállapodásainak előnytelen megváltoztatásával, az állami kiadások fedezet nélküli növelésével szembesftette, majd beszédében ígéretet tett a választójogi törvény azonnali revíziójára és az infrastrukturális fejlesztések általános bővítésére. A felszólalás egyetlen helyi vonatkozásaként, halovány utalást tett egy új megyei vasút megépítésére. „Ismerem azt az óhajításukat, hogy innen Iglóról induljon ki az a vasút, a mely a gömöri vasúthoz kapcsolódjék... én nem ígérhetem, hogy a vasút holnap meglesz. Arról biztosíthatom önöket, hogy miután az én

³³ Štátny Oblastný Archív Levoča. SŽ Ústredný Volebný Výbor, Spisy 1910. Kart 1939. 43/1909.

³⁴ Az Újság. 1910. február 5. 4. oldal.

legjobb tudomásom szerint ez egészséges és helyes irányú vállalat, kötelességemnek fogom tartani ezt tehetségem szerint előmozdítani.”³⁵

Az iglói beszédnek nagy visszhangja támadt. Tisza szócsöve, *Az Újság*, először foglalt állást érezhető lelkesedéssel és határozottsággal a Khuen-Héderváry kormány mellett: „a négyesztendei koalíciós korszaknak hű tükörcsüvegét láthatták tegnap az iglói választók. Az új kereskedelmi miniszter Hieronim Károly mutatta be ezt a tükörcsüveget, s ma már az egész ország gyönyörködhet benne, ha ugyan irigyli az iglóiaktól a mit elsőkül látniok adatott.”³⁶

Koalíciós politikai körökben a beszéd általános megrökönyödést keltett. Általános volt a vélemény, hogy Hieronim nem programot adott, hanem „minősíthetetlen támadást intézett a nemzeti kormány ellen”³⁷. Kossuth Ferenc szerint „Iglón pedig a kortes szerepelt, nem a komoly szakember, nem a nyilatkozataiért felelős miniszter.”³⁸

Február 6-án — aznap amikor a kereskedelemügyi miniszter Iglóra érkezett — Újfalussy Brúnó a megyei központi választmány elnöke az időközi választást előkészítő egyeztető tanácskozást hívott össze. Az értekezleten megjelent Folgens Kornél iglói polgármester, Matolcsi János városi rendőrkapitány, Wieland Aladár járási főszolgabíró, Tasnády Antal járási szolgabíró, a Justh párt helyi elnöke Mertz Sándor, a kormánypárti elnök Münnich Kálmán, a két párt bizalmi férfiai és a választási és szavazatszedési bizottság tagjai. A választási elnök ismertette az 1899. évi XV. tc. 154. paragrafusának a választás vezetésére és a rend fenntartására vonatkozó rendelkezéseit, majd megállapodtak a két párt választóinak városon belüli elhelyezésének rendjében, a szavazatszedő küldöttségek helyiségmegosztásában, a helyi közlekedés ideiglenes korlátozásában.

A megállapodás szerint „a Hieronim-párti választók a városházától felfelé, a gróf Batthyány párthoz tartozó választók pedig a városházától lefelé” gyülekezhetnek. A szavazatszedő helyiségek biztonságos megközelítésének érdekében a belvárosban négy utcát lezártak, s „hogy ezen elzárás céljára a rendelkezésre álló katonai és csendőri karhatalom mily mérvben veendő igénybe, a városi rendőrkapitány belátására bízatik”. Arra való tekintettel pedig, hogy „a Tomaskovics, a Kleinberger és Berger-féle korcsmát a Hieronim-párt a saját választói számára foglalta le, az értekezlet kimondja, hogy az említett három korcsma a választás időtartamára rendőri felügyelet alá helyeztessék, mit az értekezlet Kern Gyula Batthyány-párti bizalmi férfi javaslatára azért tart szükségesnek, hogy a közeli korcsmákban elhelyezett Gróf Batthyány párti választóknak ezen párttól való elpártolása lehetlenné tétessék”.³⁹

Február elején Hammersberg László Kossuth párti és 10—15 Justh párti képviselő, Kürthy Lajos nyugalmazott főispán vezetésével pedig több Nemzeti Társaskörhöz tartozó politikus érkezett a kerületbe. Néhány nap alatt kiderült, hogy az iglói kerületben a két párt esélyei közel sem egyformák. Több községbe a Batthyány-párt korteseit be sem

³⁵ *Az Újság*. 1910. február 6. 5. oldal.

³⁶ *Az Újság*. 1910. február 8. 1. oldal.

³⁷ *Egyetértés*. 1910. február 8. 4. oldal.

³⁸ *Az Újság*. 1910. február 9. 6. oldal.

³⁹ Štátny Oblastný Archív Levoča. SŽ Ústredný Volebný Výbor, Spisy 1910. Kart 1939. 315/kpv 1910.

engedték. A hagyományosan függetlenségi érzelmű Merényben a Justh párt kortesei még termet sem tudtak bérelni. A merényiek kijelentették, hogy „a Hieronimy Károly prog-rambeszédjében közölt megdöbbentő statisztikai adatok győzték meg őket arról, hogy országos érdek az új alakulás támogatása.”⁴⁰

Jamnikból egy egész falu vonult Iglóra abban a hiszemben, hogy Tiszát láthatják. Urumjánban megtámadták a Batthyány-párt korteseit és arra kényszerítették őket, hogy éltessék Tisza Istvánt.

Február 8-án a Kassa—Oderbergi Vasút alkalmazottai nyilatkozatot fogadtak el, amelyben a Hieronimy-pártot és személyesen Tiszát teljes bizalmukról és támogatásukról biztosították. A döntés jelentőségét mutatja, hogy 1910-ben a 679 iglói választópolgár 16 %-a vasúti alkalmazott volt.⁴¹

Bebizonyosodott, hogy Batthyány nem csak mint szónok nem állta meg a helyét, de kifejezetten rossz emberi és politikai kapcsolatai a Néppárttal megakadályozták abban, hogy a kerületben az egyetlen számottevő szövetségest maga mellé tudja állítani. A koalíciós pártok között erősödött a felismerés, hogy „a Justh párt számára az egész választópolgárság elveszett”.⁴² Február 9-én Batthyány és a Justh párt főkortesei szembenéztek a realitásokkal. A reggeli órákban lemondták a kibérelt kocsmákat és vendéglőket, majd falragaszokon a választók tudomására hozták: gróf Batthyány Pál visszalépett az iglói kerület képviselőjelöltiségétől.

Február 9-én délután — miután megérkezett Budapestre a visszalépésről szóló távirat — a pártkörökben a legfontosabb téma az iglói politikai helyzet elemzése volt. A Nemzeti Társaskörben óvatos derülátással a „váratlan fordulatot kedvező előjelenként” értékelték, a függetlenségi pártkörben viszont úgy vélték, hogy Batthyáynak „a korrupció miatt kellett visszalépnie”.

Minden jel arra mutatott, hogy Iglón ellenjelölt hiányában egyhangú választásokra kerül sor, mégis a Hieronimy párt a váratlan meglepetések megelőzésére, február 10-én reggel mintegy 1500 választót szállított a városba. Mivel a választási bizottsághoz 1/2 9 óráig újabb jelölés nem érkezett, a választási törvények szerint Hieronimy Károlyt megválasztott képviselőnek kellett tekinteni. A szokások alapján ilyenkor a választási elnök a városháza erkélyéről a választópolgároknak és az érdeklődő közönségnek kihirdette a végeredményt. Dr. Újfalussy Brúnó a vármegye Kossuth párti főjegyzője a választási bizottság elnöke kategórikusan megtagadta a kihirdetést. A városházát körbefogó — többségében Hieronimy párti tömegből — megbízottakat menesztettek Újfalussyhoz annak érdekében, hogy a nyilvános kihirdetés mégis megtörténjék és a mandátumot ők maguk küldöttségileg vihessék Hieronimyhez Budapestre. A választási elnök közölte velük, hogy a fennálló szabályok értelmében, mivel a képviselőjelölt nincs jelen, a mandátumot térítvevényen postai úton küldi el Hieronimynek, a kihirdetést pedig a választási helyiségben már elvégezte s ezzel eleget tett törvényi kötelezettségének. Újfalussy válaszáról értesülve

⁴⁰ Az Újság. 1910. február 10. 3. oldal.

⁴¹ Štátny Oblastný Archív Levoča SŽ ÚVV Zoznamý voličov (Választási névjegyzék). Gelnica, Levoča, Sp. Nová Ves, Sp. Sobota, Kežmarok, St. Ľubovna. Kart. 2000.

⁴² Az Újság. 1910. február 9. 3. oldal.

a tömeg felháborodása határtalan volt. Igló központjában valóságos ostromállapot alakult ki. Újfalussyt késő délután a hátsó kapun nyolcvan csendőr kordonjában alig sikerült kimenteni a városházáról.

Az iglói eseményeket a főváros is szenvedélyesen fogadta. A függetlenségek példátlan vesztegetésekről beszéltek. „Rettenetes nagy vesztegetések voltak és az etetés és itatás oly nagy mértékben nyilvánult meg, hogy egyes községekben a lakosság zöme részegen fetrengett viskójában vagy az utcán. A leitatott választókat ezután könnyű szerrel beszállították Iglóra, ahol elzárt helyen a választás napjáig folytatták a dáridót... napok óta a falu minden kocsmájában állandóan csapra volt verve a hordó és abból ihatott, aki akart.”⁴³ A kormánypárt félhivatalosan elismerte, hogy az iglói mandátum összességében szokatlanul sokba, 400 000 koronába került.

Február 12-én a választásokat megszervező és sikerre vivő iglói küldöttséget Budapesten kitüntető figyelemmel fogadták. A pályaudvaron dr. Ragályi Lajos vezetésével a Nemzeti Társaskör több prominens tagja várta a küldöttséget, majd a kereskedelmi minisztériumban nagy fogadást adtak az iglóiak tiszteletére. A fogadáson több miniszter (Serényi Béla, Székely Ferenc, Hazai Samu) is megjelent. Hieronimy érezhető megkönnyebbüléssel és őszinteséggel ismerte el az iglói választás jelentőségét: „a választással és ennek fényes eredményével nemcsak engem köteleztek le őszinte, igaz hálára, hanem lekötelezték azt a kormányt is a melynek egyik szerény tagja vagyok. Mert azért bírt nagy fontossággal az, hogy az első megüresedett kerületben közülünk választottak az urak, mivel ez a kormányra nézve nagy erkölcsi támasz... az egész országban az iglói kerület fellépése visszhangra talált. Az urak megmutatták, hogy férfias bátorsággal, meggyőződésünknek őszinte nyilvánításával le lehet küzdeni azt a terrorizmust, a mely alatt évekig nyögtünk... Azt hiszem ennek a választásnak nagy visszhangja lesz és fordulópont lesz az egész ország közvéleményének alakulásában.”⁴⁴

Este a Bristol szállóban adott díszvacsorán maga Tisza is megjelent „akit a jelenlevők viharos ovációkban részesítettek”. Hieronimyhez hasonlóan Tisza is úgy vélte, hogy az iglói győzelem vízválasztónak fog bizonyulni. „...a közjogi surlódásoktól távolmaradó igazi nemzeti politika egy kétségbeesett védelmi harcot folytatott. Mi ültünk még benn a várban, a melynek falain rést lőttek. Nekünk kellett saját testünkkel a rés betömését megpróbálni s nem tisztességes ember és nem hű katona az, aki ilyen pillanatban latolgatja vajjon győzhet-e, vagy pedig az ő testén fog-e az ellenség keresztül menni... ha ebben a küzdelemben az ország minden választókerülete, az értelmisége úgy állja meg a sarat, úgy teljesíti a kötelességét, mint az iglói kerület értelmisége, akkor a siker nem maradhat el.”⁴⁵

Az iglói választási siker kiváló háttérrel festett a kormányerők pártalapítási szándékaihoz. Február 14-én a Nemzeti Társaskörben gyülekező szabadelvűek Nemzeti Munka-párt néven — Tisza szövegezésében — felhívást adtak ki, amelyben alapvető politikai for-

⁴³ Egyetértés. 1910. február 10. 2—3. oldal.

⁴⁴ Az Újság. 1910. február 13. 5. oldal.

⁴⁵ Az Újság. 1910. február 13. 6. oldal.

dulatot ígértek: „...a régi pártkeretek túléltek magukat. Üres jelszavakká váltak a régi adáz tusák csatakiáltásai. A pártharczok megújulása élő elvi tartalom, benső szükség nélkül veszélybe dönti a nemzetet...”⁴⁶

Az Alkotmánypárt rövid, ám éles belső vitákat követően bejelentette feloszlását.⁴⁷ Február 19-én hivatalosan is megalakult a Nemzeti Munkapárt. Országos szervezőbizottságot hoztak létre, amelynek elnökévé a szepesi megyei Csáky Albint választották. A budapesti pártkörök lassan megüresedtek, a vezetőség vidékre tette át székhelyét. Programbeszédetől visszhangzott az egész ország. A pártok a dualizmus időszakának legintenzívebb kampányát folytatták. Hoitsy Pál a Kossuth párt ügyvezető alelnöke Pápán képviselői beszámoló és programbeszédében azt fejtegette, hogy „a koalíciós kormány működését nem csupán az eredmények után kell megítélni, hanem tekintetbe kell venni, hogy milyen viszonyok között vette át a hatalmat.”⁴⁸ A függetlenségi képviselőket hosszú idő óta először fogadta tömeges ellenszenv. Temesvárott Apponyi Albertet botokkal támadták meg. A koalíciós pártok érezhetően defenzívába szorultak, de visszaesésük mértéke és tartóssága nehezen volt megítélhető.

Az új kormánypárt nagy erővel igyekezte bővíteni mozgásterét. A kormány azonnali hatállyal megszüntette a folyamatban levő nemzetiségi izgatási pereket, amelyek többsége az Apponyi-féle nyelvrendelettel állott kapcsolatban. Az indoklás szerint „az Apponyi-féle rendelet elleni izgatás megtorlása a változott viszonyok között már nem indokolt”⁴⁹ Ennek alapján az elsőfokú bíróságoknál 111, a felsőbb bíróságoknál 37 szociális-, nemzetiségi- és sajtó-izgatási pert szüntettek meg. Intenzív tárgyalásokat kezdtek az erdélyi szászokkal, amelynek eredményeképpen a Szász Néppárt határozatot hozott, mely szerint kizárólag azokat a képviselőjelölteket támogatja, akik hivatalosan is csatlakoztak a Nemzeti Munkapárthoz. A kormánypárt az erőgyűjtésében, a kampány elnyújtásában volt érdekelt, így az uralkodó az országgyűlés feloszlását követően az utolsó törvény által biztosított időpontban, június elejére írta ki a választásokat. Mindazonáltal a Munkapárt közel sem volt biztos a sikerben. A párt vezető köreiből többségre jutott az a vélekedés, hogy akár kétszer-háromszor is kell szavazni, hogy meg tudják szerezni a többséget.⁵⁰

A választások kimenetelének bizonytalanságára utaltak az előzetes kerületi jelölések is. 1910 április 30-ig a 413 kerületben 917 képviselőt jelöltek. 329-et a kormánypárt a szászokkal, 588-at az ellenzék. A jelöltek között 96-an nemzetiségi programot és pártot képviseltek. Egyes jelölés történt 93 kerületben (23 Kossuth párti, 12 Justh párti, 12 szász, 8 pártonkívüli hatvanhetes, és 6 román nemzetiségi), kettős jelölés 167, hármas

⁴⁶ Az Újság. 1910. február 15. 5. oldal.

⁴⁷ A párt vezetői közül Wekerle Sándor, Andrássy Gyula, Szivák Imre támogatta a pártfeloszlást, míg Návay Lajos, Issekutz Győző, Szél Kálmán ellene foglaltak állást.

⁴⁸ Egyetértés. 1910. április 5. 3. oldal.

⁴⁹ Egyetértés. 1910. április 10. 2. oldal.

⁵⁰ A Nemzeti Munkapárt választási végrehajtási bizottságában a választások előtt egyértelmű többségben volt az az álláspont, hogy „nem lesz elkerülhető a három választás”. HORÁNSZKY LAJOS: Tisza István és kora. II. kötet 756–759. oldal.

jelölés 98 és négyes jelölés 41 kerületben. A Nemzeti Munkapárt 105 kerületben egyáltalán nem indított jelöltet.⁵¹

Szepes megyében elsőként február 27-én alakult meg a Nemzeti Munkapárt helyi köre Iglón. Elnöke közfelkiáltással a február 20-i választásokat levezénylő dr. Münnich Kálmán iglói bányatanácsos lett. Február 28-án a hivatalos lap közölte, hogy a király Salamon Géza helyére Wieland Arthurt nevezte ki Szepes megyei főispánnak. Ezt követően Lublón, Szepesszombaton, Poprádon, Késmárkon villámgyorsan alakultak meg a kormánypárt helyi tagozatai. A lőcsei alakuló gyűlésen „Szontagh Sándor Szepesváralja ev. lelkésze bejelentette száznál több szepesváraljai választó csatlakozását”.⁵² A Szepes megyei Nemzeti Munkapárt elnöke Csáky Albin fivére, korábban megyei főispán Csáky Vidor lett, alelnökké pedig Münnich Kálmánt választották meg. Március végén megérkeztek az időközi választással kapcsolatos kézzelfogható elismerések. A király dr. Münnich Kálmánt és Falk Henriket a Kassa—Oderbergi Vasút vezérigazgató helyettesét udvari tanácsossá nevezte ki, Ráth Pétert a Kassa—Oderbergi Vasút vezérigazgatóját pedig a Lipót Rend lovagkeresztjével tüntette ki.

Április hónap folyamán a megye kerületeiben megtörténtek a jelölések. Gölnicbányán egyedül Okolicsányi Zsedényi Ede a kerület régi képviselője jelezte indulási szándékát. „A változott politikai viszonyok dacára Okolicsányi Zsedényi Ede orsz. képviselő pozíciója kerületünkben megdönthetetlen... a képviselő ezidő szerint népszerűségének zenithjén áll, amit mindenkinek respektálnia kell, ha nem akarja, hogy szemben találja magát az egész kerülettel... Okolicsányi Zsedényi Ede addig lesz képviselőnk amíg csak akarja.”⁵³ Lőcsén Csáky Albin ajánlatára fiatal unokaöccsét Csáky Gusztávot indította a kormánypárt. A jelöltséget április 3-án a Lőcsétől három kilométerre lévő Csáky-birtok központjában Görgön kínálták fel Csáky Gusztávnak, aki „czikornya és póz nélküli okos beszédben válaszolt. Hangsúlyozta azt a százados köteléket, mely családját a Szepességhez és kivált Lőcséhez fűzi és melyet ő is a legnagyobb mértékben átérez.”⁵⁴ Iglón a Munkapárt „a ragaszkodás spontán megnyilatkozásai közben” természetesen újra Hieronimyt jelölte. Késmárkon a korábban Kossuth párti Burgyán Aladár újraindulása keltett nagyobb hullámokat aki előbb párton kívüli hatvanhetesként, majd munkapárti képviselőként újrjelöltette magát. A Kossuth párt szerint „a pártváltotatásnak ez a módja a politikai morálba ütökzik, és Burgyán Aladárnak már most ellenjelöltet állítunk”.⁵⁵

Az ólublói kerületben a koalíciós főispán Salamon Géza, paktumos kormánypártiként indult, azaz a Munkapárt részéről nem kapott ellenjelöltet. A szepesszombati kerületben Takács József gánóci földbirtokost jelölték, aki azonnal be is lépett a kormánypártba. A jelölőgyűlésen támadt nézeteltérésből fakadóan azonban nyomban megalakult az ellenpárt,

⁵¹ Egyetértés. 1910. május 1. 6. oldal.

⁵² Szepesi Hírnök. 1910. március 26. 3. oldal.

⁵³ Szepesi Lapok. 1910. február 23. 1. oldal.

⁵⁴ Szepesi Hírnök. 1910. április 6. 2. oldal.

⁵⁵ Az Újság. 1910. április 30. 3. oldal. Ennek ellenére Burgyán Aladár csak a választás előtti utolsó pillanatban kapott ellenjelöltet a párton kívüli gróf Hadik Sándor személyében.

amely Spóner Andor személyében — szintén munkapárti programmal — ellenjelöltet állított.

Lőcsén az ellenzék a néppárti Dömötör Mihály korábbi képviselőt indította, akinek Csákyval szemben is komoly esélyeket adtak. A vármegyében nagy népszerűségnek örvendő, a koalíciós időkben főispáni titkárként tevékenykedő Máriaássy Tiborc Iglón Kossuth párti programmal lépett fel. Ólublón Salamon Gézával szemben, a Néppárt Beszkid Antalt indította.

A jelölések lezárultát követően május elejétől a képviselőjelöltek megkezdték megyei korteskörútjaikat. Beszkid Antal május 5-től a kerület lelkészeinek kíséreteiben járta a falvakat Podolintól Szepesófaluiig. Máriaássy Tiborc Szepesolasziban tartotta programbeszédét, ahol Kern Gyula apátplebános (és régi főkortes) szlovákuul, és közkívánatra Ritók János németül szólt az egybegyűltekhöz. Általános gyakorlat volt a Szepességen, hogy a választási gyűlések háromnyelvűek voltak. Máriaássy ifj. Bartsch Gusztávval az elhunyt képviselő fiával május közepén már másodszor járta be a környék fontosabb településeit. Május 8-án, amikor gróf Csáky Gusztáv Lőcsén a városi szálloda nagytermében elmondta programbeszédét a város „egész zászlóerdő és a kerületben a választási mozgalom már erős hullámokat ver”.⁵⁶

Május 10-én a vármegyéhez megérkezett az új képviselőválasztásokat elrendelő miniszteri leirat, május 18-án pedig az összeülő központi választmány meghatározta a kerületi választási és szavazatszedő bizottságok személyi összetételét, és a választás napját Szepes megyében 1910 június 1-re tűzte ki. A kormánypárt számára továbbra is presztizskérdésként kezelt iglói kerületben a választási kampány finisében Hieronimy háromnapos választási körutat bonyolított le. „Reám nézve háromnapos időzésem valóságos ünnep lesz” nyilatkozta a miniszter, aki május 20-án érkezett a kerületbe, „Iglón a pályaudvaron ünnepélyesen fogadták és kíséretével együtt 60 fogaton történt a bevonulás.”⁵⁷ A miniszter meglátogatta a kerület nagyobb iskoláit, gazdasági üzemeit, intézményeit, majd látogatásának harmadik napján népes hallgatóság előtt megtartotta programbeszédét.

Hieronimy látogatásának ellensúlyozásaképpen a koalíció részéről Apponyi Albert kereste fel Iglót, aki viszont „igen hűvös fogadtatásban részesült és kísérete valamint beszédének hallgatósága falusi választókból, azok feleségeikből és gyermekeikből került ki. Az iglói intelligencia teljes távollétével tüntetett.”⁵⁸

Május utolsó két hete az egész megyében a választások jegyében telt el. „...immár zajos az utca, hangos a korszma, szól a nóta és folyik az ital, a zászlók meg szinte gombamódra szaporodnak, hát még a mindenféle riktószíni kortestollak. Ez utóbbiakkal kell lekenyerezni a honpolgárok ama lármás csapatját, akik a legeslegáltalánosabb és legeslegtitikosabb választói jog mellett sem lehetnek szavazó tényezői a honmentésnek, mivelhogy választás után ezen „tisztelet polgártársak” ismét, mit annak előtte éretlen gyerkőcök,

⁵⁶ Szepesi Lapok. 1910. május 11. 2. oldal.

⁵⁷ Szepesi Lapok. 1910. május 22. 2. oldal.

⁵⁸ Szepesi Lapok. 1910. május 29. 1. oldal.

lármas inasok és csintalan tanulókká vedlenek át, akikre még a legvérmesebb ellenzéki honatya is füttyül.”⁵⁹

1910 május utolsó hetében a kerületi választási bizottságok határozatot hoztak a helyi választások rendjéről. A lőcsei választási bizottság által elsőként — május 25-én — kihirdetett határozat szerint „Lőcsén a megye székhelyén az első szavazó küldöttség a vármegyeháza nagytermében, a második pedig a városháza tanácstermében kerül elhelyezésre... a Csáky pártiak a vármegye jobboldalán, a Dömötör pártiak az ellenkező oldalon gyülekezhetnek.” A határozat szerint „mindkét pártnak szabadságában áll a neki fenntartott körtéri területen a választók elhelyezhetése végett sátrakat állítani”, viszont „az egyik párt tagjainak a másik párt területére átmenni tilos... a vármegyeháza előtti, korláttal elzárt tér semleges terület, melyen tartózkodni a rendfentartókon kívül egyáltalában senkinek sem szabad, s melyen át a választók a választási helyiséghez és vissza haladnak... az időmeghatározások a városi nagytornyon levő óra a vármegyeháza felé néző számlapja szerint történnek”.⁶⁰ A megyében lévő csendőrörsöket megerősítették, több helyre katonaságot rendeltek ki. Így például Lőcsére és Iglóra két század, Szepesszombatra egy század katonát vezényeltek. A választások előtti utolsó helyzetjelentések szerint Gölnicbányán egyhangú választás volt várható, Késmárkon Hadik Sándor abszolút esélytelenként indult, a többi kerületben viszont egészen nyílt volt a küzdelem.

Lőcsén már a választás előtti napon tömegesen érkeztek a falusi választókat szállító szekerek. Egymás után vonultak fel a zöld-tollas Dömötör-pártiak, és a piros-fehér tollas Csáky-pártiak, a kortesek pedig a párttanyán fogadták és elszállásolták őket. A választás reggelén a lőcseiek kezdték a szavazást, 1/2 12 órakor a Csáky párt vezetett 35 szavazattal (207:172), este 1/2 7 órakor a Dömötör pártnak volt 39 szavazatelőnye (726:687). Ezután a lőcsei Csáky-pártiak még le nem szavazott része hirtelen túlsúlyra juttatta a Csáky pártot és ezt a különbséget a Dömötör párt már nem tudta behozni. A szavazás a lőcsei I. szavazatszedő bizottságnál este 9 óráig a II. bizottságnál 1/2 10 óráig tartott. Végeredményben Csáky Gusztáv 54 szavazattöbbséggel nyerte el a lőcsei mandátumot. „Az eredményt a közönség éljenzéssel fogadta, s erre kijött az erkélyre az újonnan megválasztott képviselő és néhány szóval megköszönte választóinak bizalmát, kifejezést adva azon reményének, hogy a pártok közötti ellentétek mihamar elsimulnak s akkor majd sikerül ellenfeleit is híveivé tenni. Szavait lelkesen megéljenzették, a tömeg pedig néhány perc alatt teljes rendben szétoszlott.”⁶¹

Az iglói kerületben — ahol egyébként a legtöbb összetűzés fordult elő — a választás székhelyének szavazói egymagukban eldöntötték a választást Hieronimy javára, mivel több mint 400 szavazatot biztosítottak régi képviselőjüknek. Végeredményben Hieronimy 266 szavazattal, meggyőző többséggel győzött Iglón. Gölnicbányán Okolicsányi Zsedényi Edét — az utolsó pillanatban még a Függetlenségi párt támogatását is megszerezve — ellenjelölt nélkül, egyhangúlag választották meg. Szepesszombaton a nem hivatalos munkapárti

⁵⁹ Szepesi Hírnök. 1910. május 28. 1. oldal.

⁶⁰ Szepesi Hírnök. 1910. május 28. 4. oldal.

⁶¹ Szepesi Hírnök. 1910. június 4. 1. oldal.

jelölt, Spóner Andor május 31-én, a választás előtti napon főképp „a kerületünkben eddig még soha meg nem zavart felekezeti béke érdekében” a jelöltségről lemondott, s így Szepesszombaton is egyhangú választásokat tartottak, amelynek eredményeképpen Takács Józsefet hirdették ki a választás győztesének.⁶² Késmárkon, ahol gróf Hadik János mindenekelőtt a magurai szlovák és rutén falvak szavazataira számítva lépett fel Burgyán Aladárral szemben, „a mikor már híre járt, hogy a kormánypárt a Magurát biztosította magának, csakhamar megjött a Hadik visszalépéséről szóló hír is”.⁶³ Ólublón még délután 5 órakor is a Salamon párt vezetett 762 szavazattal 728 ellenében, de ezután a Beszkid párti falvak kerültek sorra, így 1/2 12 órakor, amikor a mandátumot átadták Beszkid Antalnak a választási bizottság 109 szavazattöbbséget állapított meg javára.

Szepes vármegyében 1910. június 1-én a történelmi Magyarország utolsó általános országgyűlési képviseléválasztásán Iglón, Lőcsén, Szepesszombaton és Késmárkon a Nemzeti Munkapárt, Ólublón a Katolikus Néppárt jelöltje, Gölnicbányán pedig egy párton kívüli hatvanhetes győzedelmeskedett.

⁶² Szepesi Hírnök. 1910. június 4. 2. oldal.

⁶³ Szepesi Hírnök. 1910. június 4. 2. oldal.

WAHLEN VON PARLAMENTSABGEORDNETEN
IM KOMITAT ZIPS 1910

Im Jahre 1910 haben die letzten Wahlen von Parlamentsabgeordneten im historischen Ungarn stattgefunden. Diese galten als das Schwanenlied des ständisch-illiberal kleinlichen Wahlrechtes, der auf lokalen Interessen beruhenden Institutionen der Wahlen, der grossangelegten Schmausereien, zugleich aber auch der althergebrachten Komitatsverwaltung und in einem gewissen Sinne auch der privilegierten Stellung der ungarischen politischen Elite.

Eine interessante Rolle fiel bei den Wahlen dem Komitat Zips zu. Infolge der eigenartigen geographischen Lage, der kulturellen Traditionen, der Siedlungsstruktur, der Nationalitätenverhältnisse und nicht zuletzt wegen der engen Beziehung zur Politik von Budapest wurden die in der Zips durchgeführten Wahlen immer mit besonderer Aufmerksamkeit verfolgt.

Es ist kein Zufall, dass die die letzte beachtliche Wende in der ungarischen Innenpolitik des angehenden Jahrhunderts durchführende Nationale Arbeitspartei die im Februar 1910 in dem Kreis Neudorf (ung. Iglo) abgehaltenen interimistischen Wahlen zur stimmungsvermessenden Hauptprobe ihrer grossen Wiederkehr benutzte.

Die territoriale Ausformung der Wahlbezirke des Komitates, die Tätigkeit der Wahlausschüsse, die in den Wählerlisten vorgenommenen Korrekturen, die Verteilung der Rollen innerhalb der lokalen Verwaltung, die Hineinfügung der multikulturellen Gegebenheiten der Zips in den Wahlprozess haben markant die Schnittpunktsprobleme des Wahlsystems und der Vertretungsinstitutionen des Ungarns des angehenden Jahrhunderts dargestellt.